

ВОЈИСЛАВ БУМБАШИРЕВИЋ, ЖАН ЛАМБЕРТ И ОСНАБРИК КАО МЕСТО СЕЋАЊА

У сваком истраживању постоје тренуци када историја престане да буде само збир датума, докумената и архивских ознака. Тада се пред истраживачем појави човек са својим гласом, судбином, страхом, вером, надом и достојанством. Такав тренутак за мене је био сусрет са књигом April 1941, сведочанством Војислава В. Бумбаширевића, југословенског краљевског официра, интелектуалца, уметника и ратног заробљеника, чији се животни пут од Крушевца, Београда и ратне Југославије завршио у далеком Чикагу.

Књигу сам добио од његовог нећака, Жана Ламберта, који данас живи у Канади. Та чињеница за мене није била само библиографски податак. Она је од самог почетка имала дубоко лично значење. Жан Ламберт није био случајни чувар једног рукописа, већ човек који је свог ујака добро познавао, који је са њим имао близак и присан однос и који је годинама носио у себи његову причу. Његов сопствени животни пут такође је био обележен сеобама, градовима и континентима. Као младић и млад човек живео је у Београду, касније је из Београда отишао у Чикаго, а на крају га је живот одвео у Канаду. Управо зато је његово сведочење за мене било више од посредног породичног сећања: у њему су се спојили Београд, Чикаго, Канада и Оснабрик, град у коме је судбина његовог ујака постала део једне шире историје југословенских официра у немачком заробљеништву.

Војислав В. Бумбаширевић рођен је у Крушевцу 1910. године, а преминуо је у Чикагу 1974. године. Његова књига April 1941 није настала као класична историјска студија, већ као лично сведочанство човека који је био учесник историјских догађаја. То је прича човека који је 6. априла 1941. године, у тренутку када су бомбе падале на Београд, био мобилисан као резервни официр Краљеве гарде. Тај дан, који је за милионе људи променио ток живота, означио је и почетак његовог дугог ратног пута: од слома Краљевине Југославије, преко заробљеништва у Немачкој, до година проведених у логору Офлаг VI Ц у Оснабрику.

Књига је настала на основу тонских записа које је Бумбаширевић начинио почетком седамдесетих година двадесетог века. Ти снимци нису били само хладно казивање прошлости, већ покушај да се после више деценија сачува оно што је преживљено, виђено и запамћено. Жан Ламберт је те снимке преузео, преписао, средио, превео, допунио, истражио и приредио. Он је, у најбољем смислу те речи, постао мост између гласа свог ујака и будућих читалаца. Без његовог рада, стрпљења и породичне оданости, многа сећања Војислава Бумбаширевића вероватно би остала расута по касетама, белешкама и породичним успоменама.

За моје истраживање посебно су важни делови књиге који се односе на Оснабрик и логор Офлаг VI Ц Оснабрик-Еверсхајде. Тај логор није био само једно од многих места немачког заробљеничког система. Он је био једно од централних места страдања, живота и памћења југословенских краљевских официра у Другом

светском рату. У њему су били заточени официри различитог порекла, политичких уверења, вероисповести и животних путева. Међу њима је било много Срба, али и значајан број официра јеврејског порекла. Управо та чињеница даје овом логору посебно место у историји српског, југословенског, јеврејског и немачког памћења.

Офлаг VI Ц у Оснабрику био је место принудног заточеништва, али и место у коме су заробљени официри покушавали да сачувају своје људско достојанство. У условима ограничене слободе, неизвесности, оскудице и сталне одвојености од породица, они су организовали културни, верски, образовни и уметнички живот. Читали су, учили, расправљали, писали, сликали, организовали позоришне представе, концерте и предавања. У логору су постојале библиотеке, секције, разговори и унутрашње заједнице. Тај живот није био идиличан, јер су постојале политичке поделе, идеолошке напетости и личне драме. Али управо у томе лежи историјска истинитост овог места: логор није био апстрактна маса заробљеника, већ жива заједница људи, са свим својим врлинама, слабостима, поделама и надама.

У једном од писама из заробљеништва, Бумбаширевић пише из Оснабрика својој сестри. Из тог писма избија жеља да се породици пошаље утеха, да се покаже како је човек још жив, како мисли на своје ближње и како покушава да остане присебан. Он помиње да чита, да слика и да се у логору организују представе и чак филмске пројекције. Ти детаљи су драгоцени јер показују оно што се у великим историјским прегледима често изгуби: у заробљеништву људи нису живели само као бројеви, већ као личности које су настојале да одбране унутрашњу слободу.

Бумбаширевићева прича носи у себи и траг Београда који је изгубљен 1941. године. У уводним деловима књиге осећа се свет пред катастрофу: град, трамвај, мобилизација, Краљева гарда, интелектуални живот, сликарство, књиге, породица и дом. Тај свет је уништен у неколико дана. За Бумбаширевића април 1941. није био само војни пораз, већ лом једног живота. Он више није видео своју земљу онако како ју је оставио, нити свој дом, своје слике, своје ближње и свој ранији живот. Управо зато књига April 1941 није само војно сведочанство, већ и прича о изгубљеном свету једне генерације југословенских официра.

Оснабрик у тој причи заузима посебно место. Он није само географска тачка на мапи заробљеништва, већ простор у коме се ратна судбина југословенских официра продужила кроз године. У књизи се налазе подаци о баракама, преписка ратних заробљеника и каснији осврт на трагичне догађаје у последњој фази рата. Све то чини ову књигу важним извором за разумевање не само Бумбаширевићевог живота, већ и шире историје југословенског присуства у Оснабрику.

Најтрагичнији догађај у историји Офлага VI Ц био је савезнички ваздушни напад на Оснабрик 6. децембра 1944. године. Тада је погођено и подручје логора, а велики број југословенских заробљеника изгубио је живот. За преживеле је тај напад остао

дубока рана, јер су били ратни заробљеници, људи који нису учествовали у борбеним дејствима и који су се налазили иза жице. У каснијим тумачењима јавља се мисао да је дошло до трагичне грешке, до погрешног препознавања простора или до пропуста у информацијама. Без обзира на војна објашњења, за људе у логору последица је била страшна: смрт другова, рушење барака, страх, рањавање и још тежи услови живота.

После тог напада логор више није био исти. Разорене бараке, недостатак светла, воде и основних услова додатно су погоршали свакодневицу заробљеника. Ионако тешко заробљеништво претворило се у још неизвесније преживљавање. У тим последњим месецима рата види се сва трагика људи који су преживели слом своје државе, године заробљеништва и бомбардовање, а ипак нису знали да ли ће дочекати слободу.

Крај рата није дошао као једноставно ослобођење. У марту 1945. године, када се фронт приближавао, део заробљеника био је присиљен на евакуацију и дуге маршеве. Ти маршеви, међу којима се у књизи помиње и „марш генерала“, показују последњу фазу распада немачке ратне машине, али и последњу драму југословенских официра у заробљеништву. Старији официри, болесни, исцрпљени и гладни људи, кретали су се кроз кишу, хладноћу и хаос последњих ратних дана. За многе је то био последњи испит снаге.

Ослобођење је дошло у атмосфери потпуног распада. Немачке јединице су се повлачиле, стражари су губили контролу, савезничке снаге су напредовале, а заробљеници су се налазили између страха и наде. За Бумбаширевића и друге преживеле, сусрет са британским војницима значио је крај једног дугог и мучног периода. Али слобода није значила и крај свих питања. Многи југословенски официри нису знали шта их чека у новој, послератној Југославији, у којој је монархија нестала, а власт преузео нови комунистички поредак. Тако се њихова судбина наставила и после рата, често у емиграцији, тишини или породичном сећању.

Бумбаширевић је после рата свој живот наставио далеко од земље из које је потекао. Завршио је у Чикагу, као и многи други људи чије су биографије расуте ратом, идеологијама и променама граница. У томе лежи и посебна трагика његове животне приче: човек који је као официр положио заклетву краљу и отаџбини, који је преживео априлски слом, немачко заробљеништво и Оснабрик, свој последњи животни период провео је као емигрант у Америци. Али управо тамо, у Чикагу, настало је његово сведочанство. Он је говорио не само за себе, већ и за једну генерацију која је предуго остала на маргини историјског памћења.

Улога Жана Ламберта у очувању тог сведочанства за мене је од изузетне важности. Он није само приређивач књиге. Он је неко ко је свом ујаку вратио глас. Његов рад на тонским записима, преписивању, превођењу, проверавању и приређивању био

је чин породичне верности, али и историјске одговорности. Из нашег контакта сам осетио да је та веза између ујака и нећака била дубока и искрена. Жан Ламберт није говорио о Бумбаширевићу као о далеком сроднику, већ као о човеку који је снажно обележио његов живот и сећање.

Када ми је уступио књигу, то за мене није био само поклон једног примерка. Био је то чин поверења. У руке сам добио сведочанство које је прошло дуг пут: од Београда и ратне Југославије, преко Оснабрика и Чикага, до Канаде, а затим поново до истраживања које се враћа Оснабрику као месту памћења. Тај круг је за мене имао дубоку симболику. Историја, ако се истински чува, не остаје затворена у једном месту. Она путује са људима, породицама, писмима, књигама и сећањима.

За мој рад о југословенским краљевским официрима у Оснабрику, књига April 1941 има посебну вредност. Она не доноси само податке о логору, већ уводи читаоца у унутрашњи свет једног заробљеника. Она показује како је један образован човек, официр и уметник, доживео слом државе, заробљеништво, логорски живот, страх од смрти, али и потребу да се сачува култура, породица и достојанство. Управо то је оно што историју чини људском.

Оснабрик је данас град у коме су трагови тог логора још увек присутни. Барака 35, простор некадашњег логора, гробља и спомен-места сведоче о људима који су ту провели године свог живота или ту изгубили живот. На гробљу у Еверсбургу почивају многи који се нису вратили својим породицама. Неки су били Срби, неки Јевреји, неки припадници других народа некадашње Југославије. Сви они су, међутим, део једне заједничке историје страдања и памћења.

Зато прича о Војиславу Бумбаширевићу није само једна биографија. Она је прозор у судбину целе једне генерације. Кроз њега видимо Београд уочи бомбардовања, југословенску војску у слому, немачко заробљеништво, Оснабрик као место живота иза жице, трагедију бомбардовања 6. децембра 1944. године, последње маршеве пред крај рата и послератну емиграцију. Видимо и како један нећак, Жан Ламберт, деценијама касније чува успомену на свог ујака и претвара је у књигу која данас помаже да боље разумемо прошлост.

У мом истраживању ова књига заузима посебно место јер повезује архивску историју са породичним памћењем. Она потврђује да се истина о логору Офлаг VI Ц не може разумети само кроз бројеве, мапе и војне извештаје. Потребни су нам и гласови људи који су били тамо. Потребна су нам писма, сећања, породичне приче и сведочанства потомака. Без њих би историја била тачнија у бројевима, али сиромашнија у човечности.

Захваљујући Жану Ламберту, глас Војислава В. Бумбаширевића није нестао. Захваљујући његовој оданости, једна лична прича постала је део ширег памћења о југословенским официрима у Оснабрику. А захваљујући таквим сведочанствима,

ми данас можемо да вратимо имена, лица и судбине онима који су предуго били скривени иза општих појмова рата, заробљеништва и емиграције.

Овај текст зато пишем не само као историјску белешку, већ и као знак захвалности. Захвалности Војиславу Бумбаширевићу што је оставио своје сведочанство. Захвалности Жану Ламберту што га је сачувао, приредио и поделио. И захвалности свим потомцима који су спремни да отворе породичне архиве, писма и успомене, како би приче њихових предака постале део заједничког памћења.

Јер Оснабрик није само место страдања. Он је и место сусрета. Место на коме се данас могу срести историја и сећање, Србија и Немачка, јеврејска и српска судбина, потомци и истраживачи, прошлост и будућност. У том сусрету налази се смисао нашег рада: да заборављене приче поново добију глас, а људи који су прошли кроз логор Офлаг VI Ц своје достојно место у историји.

ВОЈИСЛАВ БУМБАШИРЕВИЋ & ЖАН ЛАМБЕРТ

1974 Чикаго